

**Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана
Огієнка
Історичний факультет
Кафедра архівознавства, спеціальних історичних і правознавчих
дисциплін**

Магістерська робота

з теми: **Великий терор на Поділлі.**

Виконав:

Чорнюк Владислав Олегович

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент, професор
кафедри архівознавства, спеціальних
історичних і правознавчих дисциплін

Хоптяр Юрій Анатолійович

Кам'янець-Подільський – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Історіографія проблеми.....	7
1.2. Джерельна база дослідження.....	14
РОЗДІЛ 2. ПОДІЛЬСЬКІ ЗЕМЛІ НАПЕРЕДОДНІ «СЖОВЩИНИ».	
2.1 Причини та особливості великого терору на Поділлі.....	18
2.2. Початок розгортання «великого терору»....	36
РОЗДІЛ 3. ВТІЛЕННЯ РЕПРЕСИВНОЇ ПОЛІТИКИ В ПОДІЛЬСЬКОМУ РЕГІОНІ	46
3.1. Хвиля масових репресії 1937 р.....	46
3.2. Виконавці «великого терору» на Поділлі у 1938 р. та його наслідки....	71
ВИСНОВКИ	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	105
ДОДАТКИ	117

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Історії України радянської доби під тиском комуністичної ідеології до 1991 р. висвітлювалися упереджено та необ'єктивно. Після проголошення незалежності України прагнення істориків спрямовано на переосмислення минулих років, ліквідацію «білих плям», відновлення історичної справедливості стосовно наших співвітчизників, які зазнали необґрунтованих репресій з боку держави.

Вчені опублікували значну кількість літератури з цієї тематики, ввели у науковий обіг новий документальний матеріал, зокрема з архівів колишніх радянських спецслужб. Протягом останніх років помітним став перехід від позитивістських методологій у дослідженнях до спроб теоретичного осмислення феномену “великого терору”

Однак, незважаючи на зусилля багатьох дослідників по розсекреченню радянського тоталітаризму, все ще належить розкрити чимало важливих його аспектів, щоб зрозуміти за що власне мільйони людей у минулому розплатилися за свої ілюзії життям. Це актуально не лише для реалістичного розуміння історичного досвіду, а й для упередження та запобігання повторень подібних помилок і трагедій в сучасному і майбутньому. Повною мірою це стосується і періоду, що його зазвичай заведено називати «великим терором», тобто репресивної політики в СРСР (і відповідно в УРСР) в період 1937 – 1938 рр. Вивченню цього періоду присвячено значний масив наукових публікацій, що висвітлюють різні сторони проблеми.

Дане магістерське полотно буде присвячено специфіці «великому терору» 1937 – 1938 рр на Подільських землях, зокрема викриття злочинних аспектів радянського тоталітарного режиму та каральних директив НКВС СРСР і НКВС УРСР, характеристиці основних причин та особливостей здійснення «великого терору». Головна увага буде преділена масовим репресіям 1937-1938 рр та їх наслідкам на Поділлі. Цим і зумовлена актуальність даного дослідження.

Метою роботи є комплексний аналіз жорстокої політики сталінського режиму на Подільських землях у 1937 –1938 рр. та ролі конкретних виконавців у тих чи інших репресивних акціях режиму.

Для досягнення зазначеної мети поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати рівень і повноту історіографії проблеми і спектр наявних джерел;
- визначити основні причини та особливості проведення терору на Подільських землях;
- охарактеризувати початок розгортання «єжовщини»
- проаналізувати масові операції 1937 р.
- розкрити роль і місце конкретних виконавців репресивної політики на Поділлі у 1938 р..
- з'ясувати наслідки «великого терору».

Об'єктом дослідження є здійснювана партійним і державним керівництвом УРСР та працівниками комуністичної спецслужби політика масових репресій.

Предметом дослідження є конкретні репресивно-каральні дії, здійснювані на Подільських землях в рамках загальносоюзної політики «великого терору» у липні 1937 – листопаді 1938 рр.

Хронологічні межі дослідження детерміновані самим часом здійснення найбільш масштабних репресивно-каральних акцій в період «великого терору», тобто, у липні 1937 – листопаді 1938 рр.

Географічними межами дослідження є територія Подільських земель у зазначений хронологічний період.

Методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення суспільно-політичних, соціально-економічних явищ у їх розвитку й взаємозв'язку, що ґрунтується на принципах науковості, об'єктивності, історизму, системності та наступності. Принцип наукової об'єктивності реалізувався через комплексний аналіз сукупності джерел, що стосуються магістерської роботи. Принцип історизму дозволив підійти до суспільних

процесів та явищ у їх розвитку та динаміці, вивчити події у взаємозв'язку та взаємозумовленості. Принцип багатofакторності допоміг простежити різні об'єктивні та суб'єктивні процеси, які вплинули на особливості розвитку політики масового терору на Поділлі. Застосовував такий метод, як проблемно-хронологічний (дозволив дослідити процес переходу від репресивної політики до масового терору); статистично-аналітичний метод (аналіз кількісного стану, національного та соціального складу населення Поділля напередодні «єжовщини», статистичних звітів НКВС про проведення масових репресивних акцій в регіоні); узагальнення і систематизації (виявлення матеріалів, документів, положень, отриманих при вивченні першоджерел та літератури для формулювання й обґрунтування висновків за результатами здійсненого дослідження) тощо.

Наукова новизна дослідження полягає насамперед у ґрунтовному комплексному дослідженні проблеми «великого терору» на Поділлі.

У процесі написання магістерської роботи отримано результати, які містять таку наукову новизну:

1. Здійснено узагальнюючий аналіз джерельної бази, історіографії з вказаної проблеми ;

2. Доведено, що специфіка і особливості репресивної активності комуністичного режиму на Поділлі у досліджуваний період були детерміновані в першу чергу багатонаціональним складом населення регіону та його близькістю до тодішнього кордону СРСР;

3. Детально проаналізовано технологію виконання наказів каральних директив НКВС СРСР і НКВС УРСР 1937 – 1938 рр. на Поділлі, причому показані долі жертв, і катів, мотивації їхньої поведінки, тощо.

Апробація роботи відбувалася на студентських конференціях, які проходили у стінах історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Практична значимість дослідження полягає у можливості його прикладного застосування. Матеріали магістерської роботи можуть бути

використані на уроках історії у шкільних програмах та при написанні узагальнюючої праці з історії селянства періоду «великого терору» або «єжовщини» 1937-1938 рр

Основні положення і висновки, фактичний матеріал, опрацьований автором, може бути використаний для подальшого дослідження даної теми і суміжної проблематики, для осмислення особливостей запровадження комуністичної системи на українських землях. Крім того, положення і висновки роботи можуть бути використані при створенні наукових праць, присвячених проблематиці «великого терору» в Україні у 1937 – 1938 рр підготовки спецкурсів та семінарських занять, у вузівських курсах навчальних дисциплін економічного та історичного циклу.

Структура магістерської: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

ВИСНОВКИ

«Великий терор» або «єжовщина» – це масштабна кампанія масових репресій громадян, що була розгорнута в СРСР у 1937–1938 рр. з ініціативи керівництва СРСР й особисто Йосипа Сталіна для ліквідації реальних і потенційних політичних опонентів, залякування населення, зміни національної та соціальної структури суспільства. Наслідками комуністичного терору в Україні стало знищення політичної, мистецької та наукової еліти, деформація суспільних зв'язків, руйнування традиційних ціннісних орієнтацій, поширення суспільної депресії й денационалізація.

Характеризуючи історіографію і джерельну базу вказаної проблеми слід відзначити, що сторінки історії України радянської доби під тиском комуністичної ідеології висвітлювалися упереджено. Однак після проголошення незалежності України у світ вийшло чимало праць, які присвячені жахливим репресивним подіям Радянської влади на Україні. Зокрема, доступ до державних архівів дає можливість вивчити причини свавілля, політичних репресій, які були надійно приховані адміністративно-командною системою за допомогою жорсткої цензури, таємничості архівних матеріалів грифами "Цілком таємно".

1937-1938 рр. стали другим піком більшовицького терору в Україні. Події тих жахливих років англійським історик Роберт Конквест назвав «великим терором», який суттєво відрізнявся від репресій попередніх років: якщо раніше каральні органи займалися в основному «непролетарськими елементами» (куркулями, непманами, представниками старої інтелігенції), то в другій половині 1930-х рр. хвиля масових арештів зачепила представників усіх соціальних груп.

В Україні період «великого терору» (1937-1938 рр.) був відзначений таким сплеском масштабних репресій, що вчені приділяли й приділяють трактуванню цих трагічних подій пильну увагу. Стосовно причин, то більшість дослідників вважає, що основною причиною "великого терору" було прагнення керівництва СРСР знищити так звану «п'яту колону» –

потенційних та реальних супротивників комуністичного режиму. Інші вказують, що терор спровокували протиріччя між різними групами партійних, радянських, господарських керівників, “центром” та регіонами в управлінській системі, незадоволення суспільства діями влади, що виразно проявилось під час голосування на виборах наприкінці 1937 р. тощо. Серед істориків затверджується точка зору: «великий терор» – це поняття, що включає масові репресивні операції серпня 1937 – листопада 1938 рр., а також широкомасштабні репресії проти керівників різного рівня («кадрова революція»).

Характеризуючи «єжовщину» на Поділлі, слід відзначити, що однією з ключових особливостей краю була його багатонаціональність. В цьому аспекті вона ще до початку масових репресивних операцій зазнала репресії за етнічною ознакою. Це виявлялося в масовому виселенні сімей поляків і німців з прикордонних районів у віддалені регіони СРСР. Накопичений репресивний досвід дозволив сталінському режиму ще до початку «великого терору» на Поділлі визначити його майбутні форми і методи, що й зумовило страшну силу репресій. Були намічені потенційні жертви з числа різних соціальних верств населення, національностей, релігійних конфесій, політичних і громадських структур.

Перехід до масового терору був підготовлений та ініційований спеціальними постановами вищих органів влади СРСР. Проводячи арешти «ворогів народу», влада, насамперед, здійснювала лінію на протидію, усунення реальних противників сталінського режиму. Це була цілком прагматична, продумана політична лінія, здійснювана з відома і під орудою тодішнього партійно-державного керівництва, частина представників якого також стала її жертвою. Відбувалося цілеспрямоване нищення тих елементів, які вже перебували на обліку як ненадійні чи небезпечні. Проте, найчастіше до них потрапляли невинні і непричетні люди.

«Великий терор» у своїй основі не був «сліпим», арешти і засудження осіб за різними обвинуваченнями відбувалися на підставі обліку й

попередньої розробки. Протягом другої половини 1937 – початку 1938 рр. на території Поділля здійснювалися масові репресії згідно з циркулярами №409 від 5 серпня 1937 р. (операції з репресій найбільш активних антирадянських елементів в таборах). № 68 від 22 серпня 1937 р. (про іноземців), № 52691 від 22 грудня 1937 р. (про репресії серед китайців), № 326 від 16 лютого 1938 р. (про репресії серед афганців), наказів № 00593 від 20 вересня 1937 р. (про операцію з репресій колишніх службовців Китайсько-Східної залізниці і реемігрантів з Манжоу-Го (харбінців), № 00698 від 28 жовтня 1937 р. (про консульські зв'язки), № 50215 від 11 грудня 1937 р. (операція із арештів греків), № 202 від 29 січня 1938 р. (про арешти іранців), меморандуму №49990 від 30 листопада 1937 р. (латиська операція).

Ініціаторами арештів були не тільки органи НКВС або партійні органи, але й конкретні особи. Їх заяви, мотиви донесення були різними. Зізнання в арештованих вибивали різними насильницькими методами, які порушували усі норми Карно-процесуального кодексу.

Завдяки реалізації державної програми науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» дослідникам вдалося встановити статистику постраждалих від позасудових репресій. Так, протягом 5 серпня – 31 грудня 1937 р. за вироком «трійки» Вінницької області було засуджено 7039 осіб, з них розстріляно 6174 особи, з 2 січня – 3 листопада 1938 р. – 5643 особи, з них розстріляно 5097 осіб. Загалом засуджено 12682 з них розстріляно 5535 осіб. У жовтні 1937 – лютому 1938 рр. згідно протоколів «двійки» засуджено 7169 осіб, розстріляно 5535 осіб [42, с. 15–19]. У Кам'янець-Подільській області 19 жовтня 1937 – 5 листопада 1938 рр. «трійкою» засуджено і розстріляно 9006 осіб, «двійкою» – засуджено 4762 особи, з них розстріляно 4191 особу [44, с.74–79]. Також у загальну статистику діяльності Вінницької «трійки» увійшли уродженці Бердичівського, Любарського, Дзержинського, Чуднівського, Янушпольського районів, які увійшли до Житомирської області. Загалом йдеться, можливо, про декілька сотень громадян обох областей. Їх можна буде вичленити лише після створення загального

Національного банку даних жертв політичних репресій. При аналізі статистики жертв «великого терору» на Поділлі одразу проявляються основні конструювання національного та соціального складу населення регіону. Так, на початку січня 1938 р. керівництво УНКВД у Вінницькій області прозвітувало про свою роботу з 1 липня 1937 р. по 10 січня 1938 р. Всього в області заарештували 18 тис. 048 чол (**Додаток Е, таблиця 6**). [12, арк.197].

Відповідно до Указу Президента України № 431/2007 від 21 травня 2007 року «Про масові політичні репресій 1937 – 1938 років» в Україні встановлено День пам'яті жертв політичних репресій, який відзначається щороку у третю неділю травня.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ
НЕОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ**

Галузевий державний архів Служби Безпеки України (ГДА СБУ)

1. ГДА СБ України, ф. 16, оп. 31, спр. 39
2. ГДА СБ України, ф.16, оп.30, спр.61.
3. ГДА СБ України, ф. 13, спр. 235.
4. ГДА СБ України, ф. 16, оп. 30, спр. 78.
5. ГДА СБ України, ф. 42, спр. 32.
6. ГДА СБ України, ф. 13, спр. 78.

Державний архів Вінницької області (ДАВО)

7. Держархів Вінницької обл., ф. П-136, оп. 1, спр. 371.
8. Держархів Вінницької обл., ф. П-136, оп.3, спр. 8.
9. Держархів Вінницької обл., ф. П-31, оп. 1, спр. 559.
10. Держархів Вінницької обл., ф. П-1, оп. 1, спр. 57
11. Держархів Вінницької обл., ф. П-136, оп. 1, спр. 233
12. Держархів Вінницької обл., ф. П-136, оп. 1, спр. 234
13. Держархів Вінницької обл., ф. Р-6023, оп. 4, спр. 4725

Державний архів Хмельницької області (ДАХм.О)

14. Держархів Хмельницької обл., ф. П-301, оп. 1, спр. 228.
15. Держархів Хмельницької обл., ф. П-301, оп. 1, спр. 28.
16. Держархів Хмельницької обл., ф. П-458, оп. 1, спр. 423.
17. Держархів Хмельницької обл., ф. Р-6193, оп. 12, спр. П-15684є
18. Держархів Хмельницької обл., ф. Р-193, оп. 12, спр. П-8833

**Центральний державний архів громадських об'єднань України
(ЦДАГО України)**

19. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 12.
20. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 3154
21. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 341.
22. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 7, спр. 384.
23. ЦДАГО України, ф.1, оп. 20, спр.6618.

ОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

24. Великий терор в Україні. «Куркульська операція» 1937-1938 рр.: зб. док. : у 2 ч. / упоряд.: Сергій Кокін, Марк Юнге ; редкол.: Ольга Довбня [та ін.]. Київ : Києво-Могилянська академія, Ч. 2. 2010. 598 с.
25. Великий терор в Україні. «Куркульська операція» 1937-1938 рр.: у 2 ч. / упоряд.: Сергій Кокін, Марк Юнге ; редкол.: Ольга Довбня [та ін.]. Київ : Києво-Могилянська академія, Ч. 1. 2010. 614 с.
26. Великий терор на Поділлі (до 80-річчя Великого терору 1937-1938 рр.): зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 трав. 2018 р. / Редкол.: М. Зелінський та ін.. Хмельницький ; Меджибіж : ХНУ, 2018. 222 с.
27. Великий терор на Хмельниччині: іст.-краєзн. зб.: Документи, свідчення, публіцистика / упоряд.: В. Дмитрик, Л. Савицький; редкол.: І. Ключ (гол.) та ін. 2-ге вид., доп. і випр. Хмельницький: «Еврика», 2004. 416с.
28. Великий терор на Хмельниччині: іст.-краєзн. зб: Свідчення та докум. / Упоряд.: В. Дмитрик, Л. Савицький. Хмельницький: Поділля, 1997. 271 с.
29. Великий терор на Хмельниччині: історико-краєзнавчий зб. (документи, свідчення, публіцистика) / упоряд. В. А. Дмитрик ; голова редкол. І. Ключ ; Хмельницьке обласне товариство «Меморіал» ім. В.Стуса, Хмельницький обласний комітет сприяння реалізації положень Конституції України, Хмельницька міська літературна спілка «Поділля». 2-ге вид., доп. і виправ. Хмельницький: ТОВ НВП «Еврика», 2004. 416 с.
30. Великий терор на Хмельниччині: історико-краєзнавчий збірник (свідчення та докум.) / Упоряд. В. Дмитрик, Л. Савицький ; Хмельницьке обласне тов.-тво «Меморіал» ім. В.Стуса. Хмельницький, 1997. 271 с.
31. Відлуння Великого терору. Збірник документів у трьох томах. Т. 1. Партійні збори та оперативні наради співробітників управлінь НКВС УРСР (листопад 1938 – листопад 1939 рр.) / Автори-укладачі: Валерій Васильєв, Лінн Віола, Роман Подкур. К.: Видавець В. Захаренко, 2017. 744 с.
32. Великий терор: польська операція 1937-1938 / Галузевий держ. архів СБ України; Ін-т національної пам'яті – Комісія з розслідування злочинів

проти польського народу; НАН України /Редкол.: Є. Беднарек, В. В'ятрович, С. Кокін та ін. Варшава; К., 2010. Ч. 1. 1037 с.

33. Вінниця: злочин без кари. Документи, свідчення: Матеріали про більшовицькі розстріли у Вінниці в 1937-1938 рр. / ред.-упоряд.: Є. Сверстюк, О. Скоп. К.: Воскресіння, 1994. 333 с.

34. Вінницький мартиролог. Книга пам'яті жертв політичних репресій на Вінниччині (20-50-і рр. ХХ ст.) / голова редкол. С. П. Татусяк. Вінниця: [б.в.], 2001. Т. 1: А-Г. 398 с.

35. Вісник Державного архіву Хмельницької області «Подільська старовина» / гол.ред. Байдич В.Г.: відп. ред. Галатир В.В. – Хм., 252 с.

36. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ / Інститут історії України НАН України. Електронний ресурс. Сайт журналу: <http://archive-vuchk.history.org.ua/uk/node/8>

37. История сталинского Гулага: конец 1920-х – первая половина 1950-х годов: собр. Док.В 7 т. Т. 1. Массовые репрессии в СССР / [отв. ред. и сост. Т.В. Царевская-Дякина]. М.: РОССПЭН, 2004. 824 с.

38. Мозохин О.Б. Право на репрессии: Внесудебные полномочия органов государственной безопасности (1918 – 1953). М.: Кучково поле, 2006. 480 с.

39. Реабілітовані історією. Вінницька область. Кн. 1. / упоряд.: В.П. Лациба (керівник) [та ін.]. Вінниця: ДП «ДКФ», 2006. 908 с.

40. Реабілітовані історією. Вінницька область. Кн. 2 / упоряд.: В.П. Лациба (керівник) [та ін.]. Вінниця: ДП «ДКФ», 2010. 848 с.

41. Реабілітовані історією. Вінницька область. Кн. 3 / упоряд.: В. П. Лациба (керівник) [та ін.]. Вінниця: ДП «ДКФ», 2010. 784 с.

42. Реабілітовані історією. Вінницька область. Кн. 4 / упоряд.: В.П. Лациба (керівник) [та ін.]. Вінниця: ФОП «Каштелянов О.І.», 2012. 776 с.

43. Реабілітовані історією. Вінницька область Кн. 5 / упоряд.: В. П. Лациба (керівник) [та ін.]. К.: Центр. ДЗК, 2015. 640 с.

44. Реабілітовані історією. Хмельницька область. Кн. 1 / упоряд.: В.Ю.Васильєв [та ін.]. Хмельницький: [б. в.], 2008. 934 с.

45. Реабілітовані історією. Хмельницька область. Кн. 2 / упоряд.: Л.Л.Місінкевич, Р.Ю. Подкур. Хмельницький: [б. в.], 2009. 1182 с.
46. Реабілітовані історією. Хмельницька область. Кн. 3 / упоряд.: Л.Л. Місінкевич, Р.Ю. Подкур. Хмельницький: [б. в.], 2010. 1126 с.
47. Реабілітовані історією. Хмельницька область. Кн. 4 / упоряд.: Л.Л. Місінкевич, Р.Ю. Подкур. Хмельницький: [б. в.], 2012. 1158 с.
48. Реабілітовані історією. Хмельницька область. Кн. 5 / упоряд.: Л.Л. Місінкевич, Р.Ю. Подкур. Хмельницький: ТОВ «Поліграфіст-2», 2014. 896 с.
49. Реабілітовані історією. Хмельницька область. Кн. 6 / упоряд.: Л.Л. Місінкевич, Р.Ю. Подкур. Хмельницький: [б. в.], 2015. 1174 с.
50. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927-1939. Документы и материалы. В 5 т. Т. 5. 1937-1939. Кн. 1. 1937 / Под ред. В.Данилова, Р.Маннинг. М.: (РОССПЭН), 2004. 648 с.
51. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927-1939. Документы и материалы. В 5 т. Т. 5. 1937-1939. Кн. 2. 1938-1939 / Под ред. В.Данилова. М.: (РОССПЭН), 2006. 704 с.
52. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927-1939. Документы и материалы. В 5 т. Т. 3. Конец 1930-1933 / Под ред. В.Данилова, Р.Маннинг, Л.Виолы. М.: (РОССПЭН), 2001. 1008 с.
53. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание: док. и материалы, 1927 – 1939: В 5 т. Т. IV: 1934 – 1936 / Под ред. Ю. Мошкова (отв. ред.) и др.; Сост.: В Данилов, Ю. Мошков, М. Кудюкина и др. М.: РОССПЭН, 2002. 1055 с.

МЕМУАРНА ЛІТЕРАТУРА

54. Голгофа мільйонів: докум. свідчення / Азаренко Ю.Б., Анаденко Ф.П., Афанасьєва К.С. та ін. К.: Стилос, 2002. 100 с.
55. Костюк Г. Зустрічі і прощання: спогади. Кн. 1. Едмонтон, 1987. 743 с.
56. Майстренко І. Історія мого покоління: спогади учасника революційних подій в Україні. Едмонтон, 1985. 416 с.
57. Мак О.Н. З часів єжовщини: спогади. Мюнхен, 1954. 98 с.

58. Підгайний С.О. Українська інтелігенція на Соловках: спогади, 1933-1941. Новий Ульм: Прометей, 1947. 93 с.
59. Спогади політв'язнів, репресованих і переслідуваних. / [гол. ред. В. Цветков]: Т.1. Львів: Ред. Літопису Голготи України, 1993. 246 с.
60. Червоні жорна: спогади репресованих, членів їх родин, свідків репресій / [авт.-упоряд. В.М. Вітовський]. Вінниця, 1994. 79 с.
61. Шпорт А.М. Беззаконня: нотатки репресованого // Київ. 1991. № 7. С. 7–22.

НАУКОВІ ВИДАННЯ, МОНОГРАФІЇ І СТАТТІ

62. Бенько А. Машина репресій 1937–1941 гг. на Украине. К.; Днепродзержинск, 1993. 118 с.
63. Білокінь С.І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження К.: Полімед, 1999. 446 с.
64. Білоконь С. «Биківня і Вінниця в історіографії терору» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.s-bilokin.name/Terror/Bykivnja.html>
65. Васильєв В. Механізми «великого терору»: місцевий зріз (діяльність обласних УНКВС УРСР у лютому-листопаді 1938 р.) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2007. № 1 (28). С. 135-158.
66. Васильєв В. Вплив “великого терору” 1937–1938 рр. На економічні процеси в УРСР // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Київ, 2004. № 1/2 (22/23). С. 35–58.
67. Васильєв В. Ю. Особливості репресій в управлінських структурах УРСР в період «великого терору» (1937-1938 рр.) // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. Вип. 34. К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. С. 177-197.
68. Васильєв В. Політичне керівництво УРСР і СРСР: динаміка відносин центр-субцентр влади (1917–1938) / Відп. ред.: С. Кульчицький. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2014. 376 с.
69. Васильєв В., Л.Віола. Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 – березень 1930 рр.). Вінниця, 1997. 534 с.

70. Васильєв В., Подкур П. Організатори та виконавці масового вбивства людей в 1937-1938 рр.: долі співробітників Вінницького й Кам'янець-Подільського обласних управлінь НКВС // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2015. № 1 (44). С. 48-120.
71. Васильєв В., Подкур Р. Радянські карателі. Співробітники НКВС - виконавці «Великого терору» на Поділлі. К.: Видавець В. Захаренко, 2017. 240 с.
72. Васильчук Г.М. Радянська Україна 20-х – 30-х років ХХ ст.: сучасний історіографічний дискурс. Запоріжжя: Запоріз. нац. ун-т, 2008. 314 с.
73. Давидюк А. Застосування психологічного та фізичного методів впливу слідчими Вінницької тюрми в період масових репресій (1937-1938 рр.) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. 1999. Вип. 1. С. 101-106.
74. Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20– 30-ті роки. К.: Либідь, 1991. 342 с.
75. Довбня О.А. «Великий терор» на Поділлі: історіографічний аспект // Матеріали XV Подільської наук. іст.-краєзн. конф. присвячено 100-річчю Української революції 1917-1921 рр., 100-річчю заснування Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка / [ред. кол.: Копилов С. А. (співголова), Реєнт О. П. (співголова), Баженов Л. В. (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2017. С. 302-306.
76. Золотарьов В. Секретно-політичний ДПУ УСРР: справи та люди. Харків: Фоліо, 2007 319 с
77. Єременко Т.І. Польська національна меншина в Україні у 20-30-ті рр. ХХ століття. К., 1994. 75 с.
78. Жезицький В.Й. Масові депортації населення Поділля // З архівів З архівів ВУЧК-ГПУНКВД-КГБ. 1997. № 1/2. С. 128-37
79. Ионин Л.Г. Культурный шок: конфликт этнических стереотипов / Психология национальной терпимости. Минск, 1998. 385 с.

80. Калитко С.Л. Політика керівництва компартії щодо польської національної меншини наприкінці 20-х – 30-х рр. (на матеріалах Вінницької області) // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (23-24 червня 1999 р.). Хмельницький, 1999. С. 339 – 342.
81. Кип Д., Литвин А. Эпоха Сталина в России. Современная историография. М.: РОССПЭН, Фонд Первого Президента России Б.Ельцина, 2009. 328 с.
82. Конквест Роберт. Великий терор. Сталінські чистки тридцятих років; пер. Н. Волошинович, З. Корабліна. Луцьк : Терен, 2009. 880 с.
83. Коцур В.П. Історичні дослідження: упереджені та об'єктивні оцінки (соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920-х – 30-х рр. Історіографія). К.: Наукова думка, 1998. 506 с.
84. Кропачёв С.А. Десять лет, изменившие страну: Проблемы отечественной истории и историографии середины 1930–1940-х гг. Краснодар, 2006. 132 с.
85. Лихолобова З.Г. Тоталітарний режим та політичні репресії кінця 30-х років в Україні. Донецьк, 2006. 279 с.
86. Лошицький О. «Лабораторія». Нові документи і свідчення про масові репресії 1937 – 1938 років на Вінниччині // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. №№ 1/2. 1998. С. 183 – 227.
87. Малигін А. Червона акула (Єжовщина на Вінниччині). Вінниця: [б. в.], 1995. 96 с.
88. Місінкевич Л. Великий терор на Хмельниччині // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2007. № 1 (28). С. 121-135.
89. Місінкевич, Л.Л. Реабілітація жертв політичних репресій в Україні : (друга половина ХХ - початок ХХІ століття). Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2009. 426 с.
90. Місінкевич Л. Л. Реабілітації жертв державного терору (середина ХХ – початок ХХІ століття): історіографія проблеми // Історія України: маловідомі імена, події, факти: Збірник статей. Вип.35 К.: 2008. С.347 - 368.

91. Місінкевич Л. Л. Політика державного терору в Україні як метод збереження влади // Університетські наукові записки. 2011. № 1. С. 452-462.
92. Місінкевич Л. Л. Репресії інтелігенції Поділля в 30-ті роки ХХ століття та шляхи її реабілітації// Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007.Т. 9. С. 97 – 108.
93. Місінкевич Л. Репресивна діяльність позасудових органів на Хмельниччині в 1937-1938 рр. // Геноцид: Голодомор 1932-1933 рр. на Хмельниччині: причини, жертви, наслідки. Хмельницький-Кам'янець-Подільський, 2008. С. 165-175.
94. Народовбивство в Україні. Офіційні матеріали про масові вбивства у Вінниці. Львів: [б. в.], 1995. 264 с.
95. Настрої та поведінка населення Поділля в умовах сталінської революції «згори»: Збірник документів та матеріалів / Упоряд.: Р. Подкур, В. Васильєв, П. Кравченко, В. Петренко. К.: Ін-т історії України НАН України, 2013. 528 с.
96. Подкур Р. «Великий терор» на Вінниччині (1937-1938 рр.): діяльність територіального апарату органів державної безпеки, стереотипи світогляду чекістів // Злочини тоталітарних режимів в Україні: науковий та освітній погляд: Матер. міжнар. наук. конф. (Вінниця, 21-22 листопада 2009 р.) / відп. ред. М. Тяглий. К.: НІОД, 2012. С. 54-76.
97. Подкур Р. Діяльність УНКВД Вінницької області під час «великого терору» 1937-1938 рр. // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. 2007. Вип. 34. С. 197-220.
98. Подкур Р. За повідомленням радянських спецслужб. К.: Рідний край, 2000. 230 с.
99. Подкур Р. Регіональні особливості «великого терору» 1937-1938 рр. на західному кордоні СРСР - УРСР (на матеріалах Поділля) // Кращезнавство. 2012. № 1 (78). С. 75-84.
100. Подкур Р., Ченцов В. Документы органов государственной безопасности УССР 1920–1930-х гг.: источниковедческий анализ. Тернополь: Збруч, 2010. 369 с.

101. Подкур Р.Ю. Переселення «політично неблагонадійних» громадян України на початку 1935 року в контексті репресивної політики партійно державного керівництва СРСР// Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Зб. статей / Ін-т історії України НАН України та ін.; Редкол.: П.Т. Тронько (відп. ред.) та ін. К., 2001. Вип. 13. С. 127–149.
102. Подкур Р.Ю., Рубльов О.С. Історіографія політичних репресій в Україні (др. пол.1980-х рр. – 1990-ті рр.) // Політичні репресії в Україні (1917– 1980 рр.): Бібліограф. покажчик. Житомир, 2007. С. 4–35.
103. Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ–ХХ ст.: іст. нариси / Д.В. Архирейський, О.Г. Бажан, Т.В. Бикова та ін.; [відповід. ред. В.А. Смолій.] К.: Наук. думка, 2002. 952 с.
104. Політичні репресії радянської доби в Україні: наук.-допом. бібліограф. покажчик / Упор. Т. Приліпко, О. Марченко. К.: Арістей, 2008. 683 с.
105. Політичні репресії в Україні. (1917–1980-ті рр.). Бібліографічний покажчик / Авт. вступ. статей: С. Білокінь, Р. Подкур, О. Рубльов; Упоряд.: С. Калитко, О. Рубльов, Р. Подкур, Л. Шевченко. К., 2007. 229 с.
106. Політичні репресії в Українській РСР 1937–1938 рр.: дослідницькі рефлексії та інтерпретації. До 75-річчя «Великого терору» в СРСР: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 15 березня 2012 р. / Упоряд.: О.Г. Бажан, Р.Ю. Подкур. К., 2013. 456 с.
107. Політичні репресії на Поділлі (20-30-і рр. ХХ ст.) / Авт.-упоряд. Васильєв В., Калитко С., Кравченко П., Подкур Р. Вінниця, 1999. 248 с.
108. Петров Н. В., Скоркин К. В. Кто руководил НКВД, 1934-1941: Справочник / Общество «Мемориал», РГАСПИ, ГАРФ; Под ред. Н.Г. Охотина и А.Б. Рогинского. М.: Звенья, 1999. 504 с.
109. Репресії 20–30–40-х років і початку 50-х років на Україні: наук.-допом. бібліограф. покажчик / Упор. Л.Ю. Ступак, М.А. Лук'яненко, І.В. Бондаренко, І.В. Бутовська, І.В. Саєнко, Н.О. Горська; наук. Консультант П.Т. Тронько. К., 1992. 186 с.

110. Репресії в Україні (1917–1990 рр.): Наук.-допом. бібліограф. покажчик / Авт.-упор. Є.К. Бабич, В.В. Патока. К.: Смолоскип, 2007. 519 с.
111. Рубльов О., Репринцев В. Репресії проти поляків в Україні у 1930-ті роки // З архівів ВУЧКГПУ-НКВД-КГБ. 1995. № 1/2. С. 116 – 156.
112. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції (20–40-і роки ХХ ст.) // Укр. істор. журн. 1991. № 1–7.
113. Сталинские депортации. 1928 – 1953. Сост. Н.Поболь, П.Полян. М.: МФД, Материк, 2005. 904 с.
114. Табачник Д., Розтальний В. Сталінський терор: Україна наприкінці тридцятих: історико-документальна сповідь // Київ. 1989. № 2. С. 140–157.
115. Табачник Д.В. Чорні роки комсомолу України. К.: Молодь, 1990. 135 с.
116. Табачник Д.В., Рубльов О.С. Західноукраїнська інтелігенція та сталінщина. К., 1990. 58 с.
117. Табачник Д.В., Сидоренко О.І. За стандартними звинуваченнями. К.: Політвидав України, 1990. 270 с.
118. Тітова Н. «Санація» прикордоння УСРР: поборювання «польсько-українського фашизму» на Поділлі, 1930-ті роки// З архівів ВУЧК-ГПУНКВД-КГБ. 2007. №1(28). С. 220 –252.
119. Тітова Н. Репресії на Поділлі 1930-х років: українська та польська «лінії» // Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Збірник статей. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. Вип. 34. С. 79 –115.
120. Хлевнюк О.В. «Большой террор» 1937–1938 гг. как проблема научной историографии // Историческая наука и образование на рубеже веков / Сост. А.А. Данилов. Москва, 2004. С. 431–447.
121. Хлевнюк О.В. Хозяин. Сталин и утверждение сталинской диктатуры. – М.: РОССПЭН; Фонд Первого Президента России Б.Н.Ельцина, 2010. 479 с.
122. Шаповал Ю. Проблема політичного терору в Україні у 30–50-ті рр.: здобутки і перспективи дослідження // Україна–Росія: діалог історіографій: Мат. міжнар. наук. конф. – К.; Чернігів: Деснянська правда, 2007. С. 197–229.

123. Шаповал Ю. Сучасна історіографія тоталітаризму в Україні: здобутки і проблеми // Генеза. 2004. № 1. С.112–122.
124. Шаповал Ю. У ті трагічні роки: сталінізм на Україні. К.: Політвидав України, 1990. 143 с.
125. Amtliches Material zum Massenmord von Winniza. Berlin Zentralverlag des NSDAP, Franz Eher, 1944. 282 s.
126. Himka J.-P. Ethnicity and the reporting of mass murder. Krakivs'ki Visti, the NKVD murders of 1941, and the Vinnytsia exhumation // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.academia.edu/3265280>
127. Robert Conquest The Great Terror: Stalin's Purge of the Thirties. New York: Macmillan Company. 1968. 633 s.
128. The Tragedy of Vinnytsia: Materials on Stalin's policy of extermination in Ukraine during the Great Purge, 1936–1938 / Ed. Ihor Kamenetsky. Toronto-New York, 1989. 293 s.
129. Weiner A. Making Sense of War. The Second World War and the Fate of the Bolshevik Revolution. Princeton University Press, 2001. 411 s.

АВТОРЕФЕРАТИ ДИСЕРТАЦІЙ І ДИСЕРТАЦІЇ

130. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: суспільнополітичний та історико-правовий аналіз: Автореф. дис. д-ра іст. наук. Л., 1994. 29 с.
131. Білокінь С.І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941): Автореф. дис. д-ра іст. наук. К., 2000. 34 с.
132. Васильєв В. Ю. Політичне керівництво УРСР і СРСР: динаміка відносин центр-субцентр влади (1917 - 1938) : Автореф. дис. д-ра іст. наук. К. : Ін-т історії України НАН України, 2014. 39 с.
133. Жезицький В.Й. Політичні репресії на Поділлі у 20-30-х рр.: загальні тенденції та регіональні особливості: дис... канд. іст. наук. К., 1997. 182 с.
134. Місінкевич Л.Л. Національні меншини Поділля в 20- 30-х рр. ХХ століття : Автореф. дис... канд. іст. наук. К., 2000. 19 с.

135. Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.): Історико-статистичне дослідження: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Донецьк, 2003. 38 с.
136. Подкур Р. Ю. Документи радянських спецслужб як джерело до вивчення політичних, соціально-економічних, культурних процесів в Україні (20-30-ті рр. ХХ ст.). Автореф. дис. к-та іст. наук. Дніпропетровськ, 1999. 18с.
137. Рубльов О.С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939): Автореф. дис. д-ра іст. наук. К., 2005. 33 с.
138. Рафальська Т. Л. «Великий терор» на Житомирщині (липень 1937 р. – листопад 1938 р.): Автореф. дис. к-та іст. наук. К., 2010. 21 с
139. Шаповал Ю.І. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії: Автореф. дис. д-ра іст. наук. К., 1994. 32 с.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

140. Хоптяр Ю.А. Оперативні наради та партійні збори співробітників управління НКВС УРСР по Кам'янець-Подільській області як джерело вивчення «великого терору» та «беріївської відлиги» (кінець 1938 – початок 1939 рр.). // Вісник Державного архіву Хмельницької області “Подільська старовина”. Хмельницький : Державний архів Хмельницької області, 2019. – № 1(4) – С.54-63.. Електронний ресурс: Режим доступу <https://dahmo.gov.ua/pdf/visnuk/1.pdf>
141. Хоптяр Ю.А. Дослідження історії Ярмолинецького району на матеріалах ДАХО. // Вісник Державного архіву Хмельницької області “Подільська старовина”. Хмельницький, 2019. – № 1(4) – С.238-243. 54-63.. Електронний ресурс: Режим доступу: <https://dahmo.gov.ua/pdf/visnuk/1.pdf>
142. Общие базы жертв репрессий: Електронний ресурс: Режим доступу: <https://www.memo.ru/ru-ru/history-of-repressions-and-protest/victims/obshie-bazy-zhertv-repressij/>